

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONKURENCIJOS TARYBA

SPRENDIMŲ POVEIKIO KONKURENCIJAI VERTINIMO GAIRĖS

2012 m. birželis

TURINYS

I SKYRIUS. GAIRIŲ TIKSLAS IR TAIKYMAS	3
1. Gairių tikslas	3
2. Kas gali taikyti šias Gaires?.....	3
3. Kaip taikyti šias Gaires?	4
II SKYRIUS. POVEIKIO KONKURENCIJAI VERTINIMAS	4
4. Vertinimo tikslas ir etapai.....	4
5. Problemos iškėlimas	4
6. Sprendimo tikslo nustatymas	5
7. Poveikio konkurencijai įvertinimas	5
8. Alternatyvų įvertinimas ir tinkamiausios parinkimas.....	6
III SKYRIUS. POVEIKIO KONKURENCIJAI VERTINIMO PAVYZDŽIAI	7
9. Ūkio subjektų įėjimo į rinką tiesioginiai ribojimai	7
9.1. Išimtinių ir specialiųjų teisių suteikimas.....	7
9.2. Pirkimas tik iš vieno ūkio subjekto ar apibrėžtos ūkio subjektų grupės	8
9.3. Licencijavimo, leidimų ar kitokios teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nustatymas	9
9.4. Ūkio subjektų skaičiaus fiksavimas	10
10. Ūkio subjektų įėjimo į rinką netiesioginiai ribojimai	11
10.1. Reikšmingas įėjimo į rinką kaštų padidinimas	11
10.2. Reikšmingas išėjimo iš rinkos kaštų padidinimas	11
11. Ūkio subjektų galimybių konkuruoti ribojimai	12
11.1. Ūkio subjektų galimybių nustatyti savo prekių kainas ribojimas	12
11.2. Reikalavimų prekių savybėms nustatymas	13
11.3. Reikšmingas dalies rinkoje veikiančių ūkio subjektų veiklos kaštų padidinimas	14
11.4. Prekių pardavimo būdų ir vietos pasirinkimo ribojimas.....	14
11.5. Ūkio subjektų galimybių reklamuoti savo prekes ribojimai	15
12. Ūkio subjektų paskatų veiksmingai konkuruoti ribojimai.....	16
12.1. Reikalavimas ar skatinimas viešai skelbti informaciją apie prekes	16
12.2. Konkurencijos taisyklių netaikymas tam tikriems ūkio subjektams ar sektoriams	17
12.3. Vartotojų kaštų norint pasirinkti ar pakeisti tiekėją padidinimas	17
12.4. Intelektinės nuosavybės režimo nustatymas arba keitimas.....	18
IV SKYRIUS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS.....	18

I SKYRIUS. GAIRIŲ TIKSLAS IR TAIKYMAS

1. Gairių tikslas

1.1. Konkurencija yra vienas pagrindinių ekonomikos politikos veiksnių ir pagrindas efektyviam rinkos funkcionavimui bei šalies augimui garantuoti. Tačiau kai kuriais valstybinio reglamentavimo sprendimais, siekiant įvairių socialinių, ekonominių ir kitų tikslų, yra ribojama konkurencija rinkoje. Kartais tokie ribojimai, atsižvelgiant į tikruosius viešojo administravimo subjektų sprendimų tikslus, yra neproporcingi siekiamam tikslui. Sprendimų rengėjai galėtų sumažinti nepagrįstus ribojimus taikydami Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos (toliau – Konkurencijos taryba) Sprendimų poveikio konkurencijai vertinimo gaires (toliau – Gairės).

1.2. Šiomis Gairėmis Konkurencijos taryba siekia dviejų pagrindinių tikslų:

1.2.1. Padėti sprendimų rengėjams įvertinti rengiamo sprendimo projekto galimą įtaką konkurencijai ir pasirinkti tinkamiausias sprendimų alternatyvas. Taip galima išvengti sprendimų, kurie nepagrįstai riboja konkurenciją, bei sumažinti administracinę naštą ūkio subjektams.

1.2.2. Padėti sprendimų rengėjams įvertinti jau galiojančių priimtų sprendimų poveikį konkurencijai.

1.3. Gairės nėra privalomo pobūdžio dokumentas.

1.4. Šiose Gairėse vartojamos sąvokos:

1.4.1. **Viešojo administravimo subjektas** – institucija, įstaiga, pareigūnas, valstybės tarnautojas, kitas fizinis ar juridinis asmuo, Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka įgalioti atlikti viešąjį administravimą.

1.4.2. **Ūkio subjektas** – įmonės, jų junginiai (asociacijos, susivienijimai, konsorciumai ir pan.), įstaigos ar organizacijos, ar kiti juridiniai ar fiziniai asmenys, kurie vykdo ar gali vykdyti ūkinę veiklą Lietuvos Respublikoje arba kurių veiksmai daro įtaką ar ketinimai, jeigu būtų įgyvendinti, galėtų daryti įtaką ūkinei veiklai Lietuvos Respublikoje.

1.4.3. **Sprendimai** – poįstatyminiai teisės aktai (įsakymai, nutarimai, sprendimai ir kita) bei kiti viešojo administravimo subjektų formalizuoti veiksmai, pavyzdžiui, priimto teisės akto pagrindu sudaryta sutartis, kuriais gali būti daromas poveikis konkurencijai atitinkamoje rinkoje. Gairėse vartojama sprendimų sąvoka apima ir sprendimų projektų sąvoką.

1.4.4. **Prekė** – kiekvienas pirkimo ar pardavimo objektas, įskaitant visų rūšių paslaugas, darbus, teises ar vertybinius popierius. Pirkimu ar pardavimu laikomas prekės perleidimas ar įsigijimas pagal pirkimo-pardavimo, tiekimo, rangos sutartis ar kitus sandorius. Prekei prilyginami daiktai (turtas), perduodami pagal nuomos ar panaudos sutartis.

1.5. Bendrą sprendimų projektų poveikio vertinimą reglamentuoja 2003 m. vasario 26 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 276 patvirtinta Sprendimų projektų poveikio vertinimo metodika.¹ Konkurencijos taryba rekomenduoja Gairėmis vadovautis vertinant Sprendimų projektų poveikio vertinimo metodikoje numatytą poveikį ekonomikai ir regionų plėtrai.

2. Kas gali taikyti šias Gaires?

2.1. Gairės skirtos visiems viešojo administravimo subjektams, tai yra, Vyriausybei, kitoms valstybės, savivaldybių institucijoms ar įstaigoms, šių institucijų pareigūnams, valstybės tarnautojams, valstybės ar savivaldybių įmonėms, viešosioms įstaigoms, kurių savininkė ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybės, ir asociacijoms, jei minėti subjektai Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka yra įgalioti atlikti viešąjį administravimą.

2.2. Siekiant, kad ne tik poįstatyminiais teisės aktais, bet ir įstatymais būtų skatinama veiksminga konkurencija, Gairėse įtvirtintais bendrais konkurencijos vertinimo principais rekomenduojama vadovautis ir įstatymų projektų rengėjams. Tokiu atveju sprendimų rengėjai taip

¹ Žin., 2003, Nr. 23-975. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=364877

pat turėtų atsižvelgti į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) paaiškinimus dėl ūkinės veiklos ribojimų. Remiantis Konstituciniu Teismu, imantis ūkinės veiklos ribojimų ir draudimų nustatymo, turi būti laikomasi tam tikrų sąlygų: 1) ūkinės veiklos laisvė ribojama įstatymu; 2) ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves bei Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; 3) ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei esmė; 4) yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.²

2.3. Gairėmis taip pat gali remtis Konkurencijos taryba, vertindama viešojo administravimo subjektų priimtų teisės aktų bei kitų sprendimų atitiktį Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo (toliau – Konkurencijos įstatymas) 4 straipsnio reikalavimams.³

3. Kaip taikyti šias Gaires?

3.1. Gairėse paaiškinamas poveikio konkurencijai vertinimo tikslas ir etapai (4 skirsnis), bei kaip reikėtų atlikti vertinimą dėl sprendimo galimo poveikio konkurencijai (5-8 skirsniai).

3.2. Siekiant palengvinti sprendimo poveikio vertinimą, pateikiamas klausimynas su galimais konkurenciją ribojančiais pavyzdžiais (7 skirsnis). Išsamiai šie pavyzdžiai ir Konkurencijos tarybos praktika aprašomi Gairių III skyriuje.

II SKYRIUS. POVEIKIO KONKURENCIJAI VERTINIMAS

4. Vertinimo tikslas ir etapai

4.1. Sprendimo poveikio konkurencijai vertinimas – procesas, kurio metu sprendimo rengėjas turi įvertinti sprendimo teigiamas ir neigiamas pasekmes konkurencijai, nustatyti sprendimo alternatyvas bei pasirinkti tą alternatyvą, kuria taikomos priemonės bus teisėtos ir proporcingos siekiamiems tikslams, o sprendimo teikiama nauda atsvers galimą žalą konkurencijai.

4.2. Poveikio konkurencijai vertinimas atliekamas vadovaujantis bendraisiais sprendimų projektų poveikio vertinimo principais, numatytais Sprendimų projektų poveikio vertinimo metodikoje, išskirtinį dėmesį skiriant konkurencijai.

4.3. Sprendimo poveikio konkurencijai vertinimą sudaro šie etapai:

4.3.1. problemos, kuriai spręsti skirtas sprendimas, iškėlimas;

4.3.2. sprendimo tikslo nustatymas;

4.3.3. sprendimo galimo poveikio konkurencijai įvertinimas;

4.3.4. galimų alternatyvų įvertinimas ir tinkamiausios parinkimas.

5. Problemos iškėlimas

5.1. Sprendimo poreikį gali lemti įvairūs ekonominiai, socialiniai, aplinkosaugos ir kiti veiksniai, tam tikros iškilusios problemos, kurias būtina spręsti. Todėl sprendimo rengimo procese svarbu identifikuoti ir aiškiai suformuluoti problemą, kurią turėtų išspręsti sprendimas, bei ją išanalizuoti, tai yra, nustatyti, kokia problema sprendžiama; kokios priežastys sąlygojo sprendimo projekto rengimą; koks problemos mastas; kokius sektorius, socialines grupes ar asmenis problema

² Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimo byloje Nr. 42/03 „Dėl kvotinio baltojo cukraus eksporto“ II konstatuojamosios dalies 2.2 punktą. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2006/n060531.htm>

³ Remiantis Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio 1 dalimi, viešojo administravimo subjektai, įgyvendindami pavestus uždavinius, susijusius su ūkinės veiklos reglamentavimu Lietuvos Respublikoje, privalo užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę. To paties straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas viešojo administravimo subjektams priimti teisės aktus arba kitus sprendimus, kurie teikia privilegijas arba diskriminuoja atskirus ūkio subjektus ar jų grupes ir dėl kurių atsiranda ar gali atsirasti konkurencijos sąlygų skirtumų atitinkamoje rinkoje konkuruojantiems ūkio subjektams, išskyrus atvejus, kai skirtingų konkurencijos sąlygų neįmanoma išvengti vykdant Lietuvos Respublikos įstatymų reikalavimus.

labiausiai paveikia; pagrįsti, kodėl problemai spręsti būtinas sprendimas ir kokios būtų pasekmės, jeigu sprendimų rengėjai nesiimtų veiksmų iškilusioms problemoms spręsti.

6. Sprendimo tikslo nustatymas

6.1. Iškelus problemą, svarbu nustatyti rengiamo sprendimo tikslą, tai yra, ko siekiama priimamu sprendimu. Sprendimo tikslo nustatymas leidžia numatyti, kokių priemonių turi būti imamasi nustatytiems tikslams įgyvendinti, įvertinti, kokios priemonės yra racionaliausios bei proporcingiausios nustatytiems tikslams pasiekti, bei įvertinti galimą sprendimo poveikį konkurencijai.

6.2. Rengiamo sprendimo tikslas turi būti aiškiai susijęs su iškelta problema ir numatyti proporcingus iškeltos problemos sprendimo būdus. Svarbu, kad būdai būtų aiškiai suformuluoti, nedviprasmiškai ir visų sprendimo subjektų, kuriems skirtas sprendimas, suprantami vienodai.

7. Poveikio konkurencijai įvertinimas

7.1. Iškelus problemą bei nustačius rengiamo sprendimo tikslus, svarbu įvertinti, kokią galimą teigiamą ar neigiamą poveikį nustatytas teisinis reglamentavimas gali turėti ekonomikai, valstybės finansams, socialinei aplinkai, viešojo administravimo sistemai, korupcijos mastui, aplinkai, teisinei sistemai, tai yra, atlikti sprendimo poveikio vertinimą.

7.2. Nustačius, kad sprendimas gali daryti poveikį konkurencijai, turi būti vertinama, kaip priimamas sprendimas gali paveikti šią sritį.

7.3. Poveikį konkurencijai daro daugelis veiksnių, tokių kaip teisinis reglamentavimas, prekių judėjimo ribojimai, licencijavimo reikalavimai, patentai, ūkio subjektų įėjimo ir išėjimo iš rinkos priežiūra, ir kiti. Šie veiksniai gali būti svarbūs nustatant rinkas, kuriose konkurencija yra veiksminga, o taip pat ir rinkas, kuriose dėl, pavyzdžiui, nedidelio ūkio subjektų skaičiaus ar kitų priežasčių konkurencija nėra tokia efektyvi.

7.4. Vertinant, ar sprendimas gali daryti poveikį konkurencijai ir atliekant tokio poveikio vertinimą, pirmiausiai turėtų būti atsakoma į žemiau pateiktame klausimyne nurodytus klausimus:

Sprendimų poveikio konkurencijai vertinimo klausimynas

- **Ar siūlomas sprendimas tiesiogiai paveiktų ūkio subjektų įėjimą į rinką?**
Tai būtų tikėtina, jei siūlomu sprendimu:
 - ūkio subjektui suteikiama išimtinė ar specialioji teisė; arba
 - prekę perkama iš vieno ūkio subjekto ar apibrėžtos ūkio subjektų grupės; arba
 - ūkio subjektams, siekiantiems vykdyti veiklą, nustatoma licencijavimo, leidimų ar kitokia teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarka; arba
 - nustatomas fiksuotas ūkio subjektų skaičius.
- **Ar siūlomas sprendimas netiesiogiai paveiktų ūkio subjektų įėjimą į rinką?**
Tai būtų tikėtina, jei siūlomas sprendimas reikšmingai padidina:
 - ūkio subjektų, siekiančių įeiti į rinką, kaštus; arba
 - ūkio subjektų, siekiančių išeiti iš rinkos, kaštus.
- **Ar siūlomas sprendimas paveiktų ūkio subjektų galimybes konkuruoti?**
Tai būtų tikėtina, jei siūlomas sprendimas:
 - riboja ūkio subjektų galimybes nustatyti savo prekių kainas; arba
 - nustato nepagrįstus reikalavimus prekių savybėms; arba
 - padidina dalies rinkoje veikiančių ūkio subjektų veiklos kaštus; arba
 - riboja prekių pardavimo būdų ar vietos pasirinkimą; arba

- [riboja ūkio subjektų galimybes reklamuoti savo prekes.](#)
- **Ar siūlomas sprendimas paveiktų ūkio subjektų paskatas veiksmingai konkuruoti?**

Tai būtų tikėtina, jei siūlomu sprendimu:

 - [reikalaujama ar skatinama viešai skelbti informaciją apie ūkio subjektų prekių kainas, kaštus, pardavimus, gamybos apimtis;](#) arba
 - tam tikriems ūkio subjektams ar sektoriams netaikomos konkurencijos taisyklės; arba
 - [padidina vartotojų, norinčių pasirinkti ar pakeisti tiekėją, kaštus;](#) arba
 - [nustato ar keičia intelektinės nuosavybės režimą.](#)

7.5. Išsamesnis klausimyne pateikiamų pavyzdžių paaiškinimas ir Konkurencijos tarybos praktika panašiose situacijose pateikiami Gairių III skyriuje.

7.6. Klausimyno pagalba sprendimo projekto rengėjai turi nustatyti, ar sprendimas tiesiogiai ar netiesiogiai gali daryti poveikį konkurencijai, taip pat, kokios yra sprendimu tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti veikiamos rinkos, kuriose gali pasireikšti poveikis konkurencijai.

7.7. Preliminariai nustatant rinkas, kuriose dėl priimto sprendimo gali būti poveikis konkurencijai, patartina vadovautis Konkurencijos tarybos paaiškinimais dėl atitinkamos rinkos apibrėžimo.⁴

7.8. Jeigu atsakymai į visus klausimus yra neigiami, mažai tikėtina, kad siūlomas sprendimas darys poveikį konkurencijai ir kad toks poveikis bus neigiamas, todėl tolesnis sprendimo poveikio konkurencijai vertinimas gali būti nebeatliekamas.

7.9. Tačiau, jeigu nors į vieną klausimą atsakoma teigiamai, toliau turėtų būti įvertintos iškeltos problemos sprendimo galimos alternatyvos ir išrinkta tinkamiausia alternatyva, kuri nedarytų poveikio konkurencijai arba neigiamas poveikis konkurencijai būtų minimalus ir proporcingas, kiek tai būtina iškeltai problemai išspręsti.

8. Alternatyvų įvertinimas ir tinkamiausios parinkimas

8.1. Atlikus išsamią poveikio konkurencijai vertinimo analizę ir nustačius, jog priimamu sprendimu gali būti daromas neigiamas poveikis konkurencijai, sprendimo rengėjas turi įvertinti, ar yra alternatyvių būdų, kaip galima išspręsti iškeltą problemą, darant minimalų neigiamą poveikį konkurencijai arba tokio poveikio išvengiant.

8.2. Jeigu yra alternatyvių problemos sprendimo būdų, sprendimo rengėjas turėtų atlikti jų vertinimą, pasverti teigiamus ir neigiamus jų aspektus bei pasirinkti alternatyvą, kuri leistų pasiekti sprendime nustatytų tikslų neapribojant konkurencijos.

8.3. Jeigu vis dėlto sprendimu numatytiems tikslams pasiekti būtina riboti konkurenciją, sprendimo rengėjas turėtų įvertinti, ar konkurencijos apribojimas yra teisėta ir proporcinga priemonė nustatytiems sprendimo tikslams pasiekti. Vertindamas sprendimo teisėtumą, sprendimo rengėjas turėtų įvertinti, ar priemonė neprieštarauja kitų teisės aktų, įskaitant Konkurencijos įstatymą, reikalavimams, o vertindamas sprendimo proporcingumą, – ar sprendimas yra tinkamas tikslui pasiekti, ar sprendimas numato ne didesnius nei reikia tikslui pasiekti apribojimus ir ar sprendimo teikiama nauda atsvertų galimą žalą konkurencijai. Be kita ko, vertindamas sprendimo teisėtumą ir proporcingumą, sprendimų rengėjas turėtų atsižvelgti į Gairių 2.2. punkte nurodytą Konstitucinio Teismo išaiškinimą dėl ūkinės veiklos ribojimo.

8.4. Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio 2 dalis numato, jog ūkio subjektus ar jų grupes diskriminuojančius ar privilegijuojančius teisės aktus ar sprendimus galima priimti tik tuo atveju, kai skirtingų konkurencijos sąlygų neįmanoma išvengti vykdant Lietuvos Respublikos įstatymų reikalavimus. Kaip nurodė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas,⁵ minėtos Konkurencijos

⁴ Žin., 2000, Nr. 19-487. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=96400&p_query=&p_tr2=

⁵ 2012 m. gegužės 30 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas adm. byloje Nr. A⁸⁵⁸-1484/2012.

įstatymo 4 straipsnio 2 dalies lingvistinis aiškinimas („neįmanoma išvengti vykdančiam ...“), leidžia teigti, jog įtvirtinta sąlyga turėtų būti aiškinama kaip nurodanti atvejus, kuomet viešojo administravimo subjektas neturi diskrecijos pasirinkti tam tikrą elgesio modelį, o, priimdamas konkretų sprendimą (aktą), paprasčiausiai vykdo iš įstatymo kylantį imperatyvų reikalavimą.

III SKYRIUS. POVEIKIO KONKURENCIJAI VERTINIMO PAVYZDŽIAI

9. Ūkio subjektų įėjimo į rinką tiesioginiai ribojimai

9.1. Sprendimų rengėjai turi įvertinti, ar sprendimas turės ar gali turėti įtakos ūkio subjektų galimybėms įeiti į rinką, joje išlikti ar iš jos išeiti. Jei sprendimas riboja ūkio subjektų skaičių ir (arba) įvairovę,⁶ kyla grėsmė, jog jis darys neigiamą įtaką konkurencijai rinkoje.

9.2. Kartais ūkio subjektų skaičiaus ir įvairovės ribojimas gali būti pagrįstas, pavyzdžiui, ribojimas gali būti nustatytas siekiant užtikrinti minimalią ūkio subjektų tiekiamų prekių kokybę. Visgi, neproporcingas ribojimas gali trukdyti atsirasti naujoms prekėms bei efektyviems jų gamybos ir pardavimo būdams, kuriuos galėtų pasiūlyti nauji ūkio subjektai. Ūkio subjektai, žinantys apie naujų konkurentų atėjimo galimybę, siektų išlaikyti bent jau turimus klientus, todėl būtų skatinami teikti naujus pasiūlymus rinkai.

9.3. Toliau išsamiau paaiškinami sprendimų, kurie tiesiogiai veikia ūkio subjektų įėjimo į rinką galimybes, pavyzdžiai:

- 1) išimtinių ir specialiųjų teisių suteikimas;
- 2) pirkimas tik iš vieno ūkio subjekto ar apibrėžtos ūkio subjektų grupės;
- 3) licencijavimo, leidimų ar kitokios teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nustatymas;
- 4) ūkio subjektų skaičiaus fiksavimas.

9.1. Išimtinių ir specialiųjų teisių suteikimas

9.1.1. Išimtinėmis teisėmis laikomos tokios teisės, kurios suteikiamos tik vienam ūkio subjektui tam tikroje geografinėje teritorijoje tiekti tam tikrą prekę ar vykdyti tam tikrą veiklą. Anot Konstitucinio Teismo, valstybė turi teisinėmis priemonėmis riboti monopolines tendencijas ir negalima įstatymu suteikti ūkio subjektui išimtinių teisių veikti kurioje nors ūkio srityje, o asmens ūkinė laisvė gali būti ribojama tik tada, kada yra būtina ginti vartotojų interesus, saugoti sąžiningą konkurenciją, kitas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas vertybes.⁷

9.1.2. Išimtinės teisės suteikimas – aukščiausia ūkio subjekto privilegijavimo forma. Dėl atsiradusių išimtinių sąlygų atitinkamoje rinkoje atsiranda ir absoliutūs konkurencijos sąlygų skirtumai konkuruojantiems ūkio subjektams: turintys išimtines teises nesusiduria su konkurencija, o tokių teisių neturintys negali patekti į šią rinką arba yra priversti pasitraukti, nes nebegali konkuruoti. Privilegiuotas ūkio subjektas nesusiduria su konkurenciniu spaudimu, todėl kyla grėsmė, kad jis pradės tiekti prastesnės kokybės prekes, apribos jų kiekius ar pakels kainą.

9.1.3. Specialiomis teisėmis laikomos tokios teisės, kurios suteikiamos ribotam ūkio subjektų skaičiui tam tikroje geografinėje teritorijoje:

- 1) netaikant objektyvių, proporcingų ir nediskriminacinių kriterijų, paskiriami du ar daugiau ūkio subjektų arba jų skaičių apribojamas iki dviejų ar daugiau ūkio subjektų, kuriems leidžiama tiekti tam tikrą prekę ar vykdyti tam tikrą veiklą, arba
- 2) netaikant ankstesniame punkte nurodytų kriterijų, ūkio subjektams suteikiami teisinio reglamentavimo pranašumai, kurie daro didelį poveikį kitų ūkio subjektų galimybei tiekti tam tikrą

⁶ Pažymėtina, kad ūkio subjektai gali turėti skirtingą teisinį statusą, ekonominį pajėgumą ar kitus požymius, dėl kurių toje pačioje rinkoje veikiantys ūkio subjektai skiriasi. Todėl šiose Gairėse „ūkio subjektų įvairovė“ suprantama kaip ūkio subjektų, veikiančių toje pačioje rinkoje, tačiau pasižyminčių skirtingais aukščiau minėtais požymiais, visuma.

⁷ Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 6 d. nutarimo II konstatuojamosios dalies 6.1 ir 8.3 punktai.

<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1999/n911006a.htm>

prekę, verstis tokia pačia veikla toje pačioje geografinėje teritorijoje iš esmės tomis pačiomis sąlygomis.

9.1.4. Siekiant nustatyti, ar sprendimas vienam ūkio subjektui suteiktų išimtinės ar keliems ūkio subjektams – specialias teises, ir taip diskriminuotų kitus ūkio subjektus, reikia įvertinti sprendimo pobūdį ir turinį. Pažymėtina, kad patirti diskriminaciją ar gauti privilegijas gali bet kuris ūkio subjektas, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso, formos ar vykdomos ūkinės veiklos pobūdžio.

9.1.5. Privilegijuojant pažeidžiamas lygiateisiškumo ir nediskriminavimo principas, reiškiantis, kad vienodose situacijose ūkio subjektai turi būti vertinami vienodai, o skirtingose – skirtingai, nebent privilegijavimą ar diskriminavimą būtų galima pateisinti, kaip tai yra numatyta Konstitucinio Teismo doktrinoje dėl ūkinės veiklos ribojimų (žiūrėti Gairių 2.2. punktą). Atitinkamai, privilegijų teikimas ar diskriminacinių sąlygų sudarymas negali būti grindžiamas žemesnės galios teisės aktais (įsakymais, taisyklėmis ir pan.) Pavyzdžiui, 2005 m. Konkurencijos taryba pažymėjo, jog Valstybinės gyvulių veislininkystės priežiūros tarnybos Veislininkystės subsidijuojamų priemonių komisija, priimdama sprendimą dėl veislininkystės priemonių rėmimo, diskriminavo vieną ūkio subjektą kitų atžvilgiu, ir tai negali būti pateisinama Žemės ūkio ministro įsakymo ir Lietuvos Respublikos Seimo kaimo reikalų komiteto sprendimo vykdymu.⁸

9.1.6. Gali būti situacijų, kai institucijos, atsakingos už tam tikrų viešųjų paslaugų teikimą, steigia sau pavaldžias bendroves, kurios vykdo ūkinę veiklą ir teikia paslaugas rinkoje konkuruodamos su privačiais ūkio subjektais. Dėl to institucijoms gali kilti interesų konfliktas nes, viena vertus, jos turi užtikrinti sąžiningos konkurencijos laisvę visiems rinkos dalyviams, bet, kita vertus, jos turi finansinį suinteresuotumą sėkminga jų kontroliuojamų bendrovių veikla, todėl gali siekti suteikti išimtinės ar specialias teises savo kontroliuojamoms bendrovėms.⁹

9.1.7. Kai dėl specifinių rinkos bruožų joje nėra ir negali būti konkuruojančių ūkio subjektų, negali būti ir konkurencijos sąlygų skirtumų, pavyzdžiui, tam tikrais atvejais gali būti situacijų, kai prekė yra ne ūkinės veiklos vykdymo objektas, o teikiama kaip viešo pobūdžio paslauga, kuria įgyvendinama valstybės funkcija užtikrinti tam tikrus visuomeninius poreikius. Įvertinusi panašią situaciją Konkurencijos taryba yra konstatavusi,¹⁰ kad saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo paslaugų teikimas dėl saugaus tinklo funkcijų ir tikslų specifiškumo nėra laisvoje rinkoje esanti prekė, todėl jos tiekimas nėra ūkinės veiklos vykdymas; o atsižvelgus į tai, rinkoje negali būti konkuruojančių ūkio subjektų, todėl negali atsirasti ir konkurencijos sąlygų skirtumų.

9.2. Pirkimas tik iš vieno ūkio subjekto ar apibrėžtos ūkio subjektų grupės

9.2.1. Sprendimas pirkti prekes iš vieno ūkio subjekto ar jų grupės apriboja kitų ūkio subjektų galimybes konkuruoti. Tokia padėtis atsiranda, kai priimant sprendimą neįvertinama, kad prekes gali tiekti daugiau ūkio subjektų ir netaikoma konkurencinga procedūra, pavyzdžiui, nėra organizuojamas konkursas, o atitinkamas ūkio subjektas pasirenkamas vadovaujantis ne objektyviais, o subjektyviais kriterijais. Tokiu atveju sprendime aiškiai išskiriamas privilegijuojamas (-i) ūkio subjektas (-ai), tiesiogiai nurodant konkretų ūkio subjektą (-us), tiekimo šaltinį, prekės ženklą, patentą ar kilmės šalį, o atitinkamoje rinkoje sukuriamos skirtingos konkurencijos sąlygos, nes tokiam ūkio subjektui (-ams) nebereikia konkuruoti kokybe ir kainomis dėl tam tikros pajamų dalies su kitais ūkio subjektais, veikiančiais toje rinkoje.

⁸ 2005 m. birželio 30 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-10. Žin., 2005, Nr. 57-555.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=712

⁹ Atkreiptinas dėmesys, jog savivaldybės sprendimams steigti viešųjų paslaugų teikėjus, be kita ko, taikomos Vietos savivaldos įstatymo (Žin., 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832; 2008, Nr. 113-4290) 9 straipsnio 2 dalies nuostatos, numatančios, jog savivaldybė steigia naujus viešųjų paslaugų teikėjus tik tais atvejais, kai kiti teikėjai viešųjų paslaugų neteikia arba negali jų teikti gyventojams ekonomiškai ir geros kokybės.

¹⁰ 2006 m. vasario 15 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 1S-19.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=699

9.2.2. Pažymėtina, kad būtent sprendimo rengėjams tenka pareiga sudaryti vienodas sąlygas visiems atitinkamoje rinkoje veikiantiems ūkio subjektams varžytis dėl galimybės tiekti tam tikras prekes ir gauti už jas atlyginimą.

9.3. Licencijavimo, leidimų ar kitokios teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nustatymas

9.3.1. Teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nustatymas įprastai įtvirtinamas rinkose, kuriose prekėms keliami aukštesni kokybės reikalavimai ar yra ypatingos tokių prekių naudojimo sąlygos. Vartotojams, siekiantiems įsigyti tokių prekių, gali prireikti specifinių žinių, todėl teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nustatymu siekiama vartotojus apsaugoti nuo neigiamų pasekmių, atsirandančių dėl netinkamo prekės pasirinkimo.

9.3.2. Išduodant licencijas, leidimus ar kitokius dokumentus, kurie yra ūkinės veiklos vykdymo sąlyga, siekiama užtikrinti, kad ūkio subjektas ar jo veikla atitiktų minimalius standartus. Teisę verstis ūkine veikla reglamentuojančiame sprendime pagrįstai gali būti numatyti įvairūs reikalavimai, pavyzdžiui, privalomam turėti minimalaus kapitalo dydžiui, darbuotojų skaičiui, patalpoms, kuriose vykdoma veikla, turimai patirčiai ar kvalifikacijai. Tik juos patenkinęs, ūkio subjektas gali gauti leidimą, licenciją, pažymėjimą ar kitą veiklą sankcionuojantį dokumentą. Pavyzdžiui, Konkurencijos taryba, išnagrinėjusi Palangos miesto tarybos sprendimą dėl leidimų išdavimo tvarkos atliekų vežėjams, padarė išvadą, jog reikalavimas gauti banko ar draudimo įmonės laidavimą 50 tūkstančių litų bei tokiai pačiai sumai apdrausti savo civilinę atsakomybę, jei neturi įstatinio kapitalo ne mažesnio nei 500 tūkstančių litų, nėra diskriminacinio pobūdžio, nes ūkio subjektams suteikiama alternatyva, tai yra, arba turėti tokio nustatyto dydžio įstatinį kapitalą, arba gauti laidavimą ir apsidrausti savo civilinę atsakomybę.¹¹

9.3.3. Kita vertus, ūkio subjekto teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nustatymas riboja subjektų, norinčių veikti tam tikroje rinkoje, skaičių ar jų įvairovę ir todėl gali būti vertinamas kaip ribojantis konkurenciją. Atkreiptinas dėmesys, kad minimalūs reikalavimai neturi dirbtinai riboti konkurencijos, o turėtų būti pagrįsti, proporcingi, tikslūs ir aiškūs.¹² Reglamentuojant ūkinę veiklą (ypač, kai teisės aktas numato sprendimo rengėjui diskreciją tam tikru klausimu), sprendimo rengėjai turi užtikrinti, kad jų priimtais sprendimais nebus nepagrįstai sudaromos papildomos kliūtys toje rinkoje veikiantiems subjektams. Pavyzdžiui, nebus nustatyti tokie ūkinei veiklai vykdyti privalomi reikalavimai, kurie nebūtinai susiję su vykdoma veikla, bet jų nesilaikymas sukuria absoliučias kliūtis tęsti veiklą atitinkamoje rinkoje ar į ją patekti.

9.3.4. Ūkio subjektų patekimas į rinką ar veikimas joje gali būti apribotas ir dėl situacijų, kai viešojo administravimo subjektas, kuriam pavestos rinkos kontrolės ar administravimo funkcijos, kartu pats veikia toje rinkoje kaip ūkio subjektas. Dėl to institucijoms gali kilti interesų konfliktas nes, viena vertus, jos, vykdydamos viešojo administravimo funkcijas, suteikia ūkio subjektams teisę verstis tam tikra ūkine veikla ir kontroliuoja tokios veiklos vykdymą, kita vertus, pačios vykdydamos tokią veiklą, gali turėti finansinį suinteresuotumą neleisti kitiems ūkio subjektams veikti toje rinkoje ir tokiu būdu mažinti konkurenciją. Pavyzdžiui, kaip pastebėjo Konkurencijos taryba 2006 m. nutarime dėl policijos įstaigoms suteiktos teisės teikti komercines paslaugas, pagal sutartis atliekant fizinių ir juridinių asmenų turto apsaugą,¹³ „Policijos

¹¹ 2001 m. spalio 11 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 121. Žin., 2001, Nr. 86-428.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=808

¹² Pavyzdžiui, 2008 m. Konkurencijos taryba konstatavo, jog Vilniaus miesto savivaldybė Viešosios komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos teikėjo atrankos konkurso sąlygose nustatydamą reikalavimą visiems konkurso dalyviams turėti pavojingų atliekų tvarkymo licenciją, be įstatymuose nustatyto pagrindo sudarė nevienodas konkurencijos atitinkamoje rinkoje sąlygas tiems ūkio subjektams, kurie iki konkurso teikė tik nepavojingų komunalinių atliekų surinkimo ir vežimo paslaugas ir dėl to neturėjo pavojingų atliekų tvarkymo licencijos, užkirdama jiems galimybes teikti savo paslaugas po konkurso, ypač, kai nebuvo sudarytos sąlygos tokiems ūkio subjektams nei gauti tokią licenciją, nei surenkant ir vežant pavojingas komunalines atliekas pasinaudoti partnerių – kitų atliekas tvarkančių ir turinčių šią licenciją ūkio subjektų paslaugomis. 2008 m. birželio 5 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-11. Žin., 2008, Nr. 48(1)-686. http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=549

¹³ 2006 m. sausio 12 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr.2S-2. Žin., 2006, Nr. 9 -78.

departamentas yra atsakingas už ginkluotos ir neginkluotos asmens ir turto saugos licencijų, būtinų norint veikti atitinkamoje rinkoje, išdavimą, jų galiojimo sustabdymą ir panaikinimą; taip pat kartu su teritorinėmis policijos įstaigomis atsakingas už šių licencijų sąlygų laikymosi priežiūrą. Taigi, dėl tokio dvigubo policijos funkcijų derinimo, kuomet policija veikia kaip licencijavimo administratorius ir kaip atitinkamos rinkos ūkio subjektas, gali kilti kliūčių kitiems konkurentams veikti rinkoje.“ Tokiais atvejais vertindami ketinamo priimti sprendimo teisėtumą bei proporcingumą sprendimo rengėjai turėtų atsižvelgti ir į Viešojo administravimo įstatymo¹⁴ 16 straipsnio 2 dalį, numatančią, jog viešojo administravimo subjektas, kuris pagal šio įstatymo nustatytą valdymo sritį administruoja tam tikros viešosios paslaugos teikimą, negali pats teikti šios paslaugos, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka savivaldybės administracijos padalinys teikia viešąsias paslaugas.

9.3.5. Ūkio subjektas yra diskriminuojamas, kai jis atitinka teisės aktų keliamus reikalavimus, bet iš įgaliotos institucijos negauna ūkinės veiklos vykdymui būtino dokumento (leidimo, licencijos), patvirtinančio, kad toks ūkio subjektas turi teisę tiekti prekes, tačiau kitam ūkio subjektui, atitinkančiam tuos pačius reikalavimus, minėtas dokumentas yra išduotas..

9.3.6. Dėl sprendimų, kuriuose numatomi teisės verstis ūkine veikla įgijimo reikalavimai, ūkio subjektai patiria papildomų įėjimo į rinką kaštų (pavyzdžiui, susijusių su sugaištu laiku ar su reikalingais žmogiškaisiais ištekliais). Todėl sprendimų rengėjai turėtų siekti proporcingo reglamentavimo: jis neturėtų būti griežtesnis, nei reikia vartotojų interesų apsaugai užtikrinti ir nustatytiems tikslams įgyvendinti. Pavyzdžiui, Konkurencijos taryba yra konstatavusi, jog Aplinkos ministro įsakymo nuostata, kad leidimai naudoti vynuoginių sraigių išteklius yra išduodami ūkio subjektams, ne mažiau 4 metus veisiantiems sraigės bei turintiems sraigių mėsos ir kiautų perdurbimo įrangą, vertintina kaip įėjimo į rinką kliūtis, kuri jau veikiančioms šioje rinkoje ūkio subjektams suteikia pranašumą, o norintiems įeiti į rinką sukuria skirtingas konkurencijos sąlygas su rinkoje jau veikiančiais ūkio subjektais, kuriems tokio reikalavimo nebuvo nustatyta.¹⁵

9.3.7. Siekiant turėti efektyviai veikiančią teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos sistemą, rekomenduotina sukurti tinkamą jos įgyvendinimo bei priežiūros mechanizmą. Sistema turi užtikrinti, kad ūkio subjekto kaštai, atsirandantys dėl teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos nesilaikymo, būtų didesni už tuos kaštus, kuriuos ūkio subjektas patiria laikydamasis nustatytos tvarkos. Tada ūkio subjektas, nesilaikantis teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarkos, negalėtų tęsti savo veiklos nesažiningai konkuruodamas su reikalavimų besilaikančiais ūkio subjektais.

9.4. Ūkio subjektų skaičiaus fiksavimas

9.4.1. Ūkio subjektų veikla gali būti reglamentuojama ne tik nustatant atitinkamą teisės verstis ūkine veikla įgijimo tvarką, bet ir sprendime tiesiogiai fiksuojant ūkio subjektų skaičių. Šis rinkos ūkio subjektų skaičiaus ribojimas pasižymi tuo, kad net, jei ūkio subjektas atitinka reikalavimus, jis negali patekti į rinką, nes joje negali būti daugiau ūkio subjektų, nei numatyta sprendime. Nustatant tokį ūkinės veiklos ribojimo mechanizmą manoma, kad tik konkretus ūkio subjektų skaičius gali efektyviai veikti. Kita vertus, sprendimų rengėjai privalo įvertinti, kad ribodami ūkio subjektų skaičių jie gali sumažinti konkurenciją: žinodami, jog naujų konkurentų atsiradimui sudaromos kliūtys, esantys rinkoje ūkio subjektai gali turėti mažiau paskatų gerinti savo tiekiamų prekių kokybę, mažinti jų kainą ar tobulinti jų teikimo būdus.

9.4.2. Ūkio subjektų skaičių savo sprendimais gali riboti ne tik sprendimo rengėjai – tokią teisę reglamentavimas gali suteikti ir patiems rinkoje esantiems ūkio subjektams. Pavyzdžiui, reglamentavimas gali numatyti, kad nauji ūkio subjektai gali įeiti į rinką tik tam pritarus joje jau

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=690

¹⁴ Žin., 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.

¹⁵ 2001m. gruodžio 13 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 145. Žin., 2002, Nr. 1-4.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=809

veikiantiems ūkio subjektams.¹⁶ Toks reglamentavimas gali užkirsti kelią naujų ūkio subjektų įėjimui į rinką, kadangi sprendimą priimančys subjektai gali būti nesuinteresuoti įsileisti naujų konkurentų ir dėl to prarasti dalį savo rinkos dalies bei pelno.

10. Ūkio subjektų įėjimo į rinką netiesioginiai ribojimai

10.1. Sprendimo rengėjas tuo pačiu sprendimu ūkio subjektų įėjimą į rinką gali riboti ne tik tiesiogiai, bet ir netiesiogiai.

10.2. Toliau išsamiau paaiškinami kelių sprendimų, kurie netiesiogiai veikia ūkio subjektų įėjimo į rinką galimybes, pavyzdžiai:

- 1) reikšmingas įėjimo į rinką kaštų padidinimas;
- 2) reikšmingas išėjimo iš rinkos kaštų padidinimas.

10.1. Reikšmingas įėjimo į rinką kaštų padidinimas

10.1.1. Siekiant vykdyti ūkinę veiklą kartais nėra būtina gauti leidimo, licencijos ar kito dokumento, patvirtinančio tokią teisę, tačiau gali būti nustatomas registracijos (vienkartinis ar daugkartinis) mokestis ar kita panašaus pobūdžio finansinių išlaidų reikalaujanti įėjimo į atitinkamą rinką sąlyga. Tam tikrų profesijų atstovų savireguliacijos teises įgyvendinančios institucijos gali patvirtinti narystės mokesčius, todėl gali būti nustatytas, pavyzdžiui, asmeniui, siekiančiam tapti Lietuvos advokatūros nariu, vienkartinis 1000 litų nario mokestis, o mėnesinis –100 litų.¹⁷

10.1.2. Be pateikto tiesioginių išlaidų atsiradimo pavyzdžio, galima išskirti ir netiesioginių išlaidų taikymą, pavyzdžiui, ūkio subjektui, siekiančiam vykdyti tam tikrą ūkinę veiklą, gali būti nustatomas reikalavimas turėti atitinkamo dydžio įstatinį kapitalą. Pastebėtina, kad vykdomos veiklos pobūdis gali pagrįstai lemti, jog toks įstatinio kapitalo dydis ne visiems ūkio subjektams bus vienodas. Pavyzdžiui, bankams nustatyti minimalūs įstatinio kapitalo dydžiai yra didesni nei kitų ūkio subjektų, nevykdančių analogiškos veiklos.

10.1.3. Reikalavimas turėti nustatytą įstatinio kapitalo dydį gali būti suprantamas kaip siekis užtikrinti, jog tam tikras specifinio pobūdžio ir reikšmės prekes teks tik pajėgūs tai daryti ūkio subjektai. Kadangi šiuo atveju apribojamos mažiau išteklių turinčių ūkio subjektų galimybės įeiti į tokią rinką, būtina siekti, kad toks ūkinės veiklos reglamentavimas būtų pagrįstas, o taikomos priemonės atitiktų tikslus. Kaip alternatyva gali būti siūloma stiprinti jų priežiūros mechanizmą ar kurti griežtesnę ūkio subjektų nuobaudų sistemą.

10.2. Reikšmingas išėjimo iš rinkos kaštų padidinimas

10.2.1. Dar prieš įeidamas į rinką, tai yra, prieš pradėdamas joje veiklą, ūkio subjektas gali įvertinti įėjimo į ją kaštus, tam reikalingas investicijas ir tikėtiną būsimą jų grąžą. Tačiau reikšmingą įtaką ūkio subjektui apsisprendžiant dėl įėjimo į rinką turi ir pasitraukimo iš rinkos kaštai. Jei pastarieji kaštai, ūkio subjekto nuomone, būtų per dideli, jis gali nuspręsti net nebandyti patekti į tokią rinką. Todėl rinkoje jau esantys ūkio subjektai nebūtų skatinami labiau konkuruoti.

10.2.2. Tokia išėjimo iš rinkos kliūtis pagrįstai nustatoma tam tikrose ūkinės veiklos sferose, kurios dėl savo veiklos specifikos reikalauja didesnių saugumo ir kontrolės standartų. Pavyzdžiui,

¹⁶ Pavyzdžiui, Žemės ūkio ministerija priėmė Žvejojimo kvotų Baltijos jūroje skyrimo taisykles, kuriose nustatė, jog nauji naudotojai žvejojimo kvotas gali gauti tik vietoje praradusio teisę žvejojti Baltijos jūroje arba Baltijos jūros priekrantėje naudotojo, pritarus daugiau negu pusei tame telkinyje žvejojiančių įmonių arba jas atstovaujančių organizacijų. Taigi, naujų rinkos dalyvių įėjimo į rinką galimybės išimtinai priklausė nuo jau rinkoje esančių rinkos dalyvių sprendimo. Atsižvelgusi į tai, kad minėtas reguliavimas nebuvo sąlygotas neišvengiamo įstatymo vykdymo, Konkurencijos taryba konstatavo Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio pažeidimą. 2008 m. liepos 10 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-17. Žin., 2008, Nr. 57 -821. http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=551..

¹⁷ 2007 m. balandžio 20 d. Visuotinio advokatų susirinkimo sprendimas „Dėl advokatų bei advokatų padėjėjų įmokų“. <http://www.advoco.lt/?item=latsprend>

tiesiogiai tiekiant eksploatuoti branduolinės energetikos objektą, tiek nutraukiant jo veiklą, būtina gauti licencijas. Be to, planuojant branduolinės energetikos objekto statybą, jau reikia numatyti ir priemones, kurios bus taikomos nutraukus šio objekto eksploatavimą.¹⁸

11. Ūkio subjektų galimybių konkuruoti ribojimai

11.1. Ūkio subjektai rinkoje konkuruoja kainomis, prekių kokybe, inovacijomis bei kitais įvairiais aspektais. Kai reglamentuojant ūkinę veiklą nustatomi apribojimai dėl, pavyzdžiui, kainų, prekių savybių, reklamos, tai konkurencija gali sumažėti. Toks reglamentavimas gali riboti pažangių gamintojų ir tiekėjų siekius kurti naujų savybių turinčias prekes, naują reklamą ar rinkodaros strategiją, ieškoti alternatyvių pardavimų būdų ir pan.

11.2. Toliau šioje dalyje išsamiau paaiškinami kelių sprendimų, kuriais gali būti ribojamos ūkio subjektų galimybės konkuruoti, pavyzdžiai:

- 1) ūkio subjektų galimybių nustatyti savo prekių kainas ribojimas;
- 2) nepagrįstų reikalavimų prekių savybėms nustatymas;
- 3) reikšmingas dalies rinkoje veikiančių ūkio subjektų veiklos kaštų padidinimas;
- 4) prekių pardavimo būdų ir vietos pasirinkimo ribojimas;
- 5) ūkio subjektų galimybių reklamuoti savo prekes ribojimas.

11.1. Ūkio subjektų galimybių nustatyti savo prekių kainas ribojimas

11.1.1. Valstybės įsikišimas į rinką gali pasireikšti įstatymo leidėjo sprendimu reguliuoti rinkos kainas. Paprastai tokias funkcijas įgyvendina atitinkami viešojo administravimo subjektai, rinkos reguliuotojai. Pavyzdžiui, Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija tvirtina valstybės reguliuojamų kainų nustatymo metodikas; Ryšių reguliavimo tarnyba turi teisę nustatyti operatoriui, turinčiam didelę įtaką rinkoje, įpareigojimus, susijusius su sąnaudų padengimu ir kainų kontrole; savivaldybės, vadovaudamosios Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nustatyta geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo metodika, nustato viešųjų vandens tiekėjų tiekiamo geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo paslaugų kainas; Teisingumo ministerija reglamentuoja notarų ir antstolių paslaugų įkainius. Kainų nustatymas gali apsaugoti vartotojų interesus, tačiau tokia priemonė taip pat gali neigiamai paveikti konkurenciją.

11.1.2. Tam tikroms prekėms galėtų būti nustatomos minimalios ar maksimalios kainos. Minimalių kainų nustatymu siekiama vartotojų apsaugos, įvairių socialinių bei ekonominių tikslų užtikrinant, kad būtų laikomasi tam tikrų prekių kokybės ir saugos standartų. Pavyzdžiui, siekdamas užtikrinti tam tikrą pardavimo kainų lygį jų gamintojams, įstatymų leidėjas gali reglamentuoti minimalias žemės ūkio produktų kainas.

11.1.3. Kai nustatomos minimalios kainos, konkurencija būna apribojama, nes neleidžiama mažas sąnaudas ir geresnes technologijas turintiems ūkio subjektams įsigalėti rinkoje siūlant prekes mažesnėmis nei minimalios kainos. Toks minimalių kainų nustatymas neleidžia ūkio subjektams konkuruoti kainomis dėl vartotojų. Jeigu minimalių kainų nėra nustatyta, rinkoje efektyviai veikiantys ūkio subjektai gali veiksmingiau konkuruoti, o vartotojai – gauti daugiau naudos, kadangi kainos bus žemesnės. Ūkio subjektai, kurių veikla yra mažiau efektyvi, privalėtų ieškoti kitų gamybos būdų, kad išsilaikytų rinkoje. Jeigu reglamentavimo tikslas yra pagerinti prekių kokybę, tokiu atveju tiesioginis prekių kokybės nustatymas gali būti mažiau ribojanti priemonė.

11.1.4. Maksimalių kainų nustatymu galėtų būti siekiama apsaugoti vartotojus nuo didelę rinkos galią turinčių ūkio subjektų įtakos. Sektoriuose, kuriuose vyrauja minėti ūkio subjektai, maksimalių kainų nustatymu gali būti siekiama sudaryti sąlygas prekes nusipirkti mažas pajamas turintiems vartotojams. Maksimalių kainų reguliavimu siekiama, kad tokiose rinkose veikiantys ūkio subjektai negalėtų jų nepagrįstai didinti.

¹⁸ 1998 m. sausio 27 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 103 „Dėl veiklos branduolinėje energetikoje licencijavimo nuostatų patvirtinimo“. Žin., 1998, Nr. 12-274.

11.1.5. Kita vertus, maksimalių kainų nustatymas ar rekomendavimas gali sumažinti ūkio subjektų tarpusavio konkurenciją. Toks reglamentavimas gali stabdyti naujovių diegimą, tiekiant į rinką naujas ar aukštos kokybės prekes, kurioms pagaminti reikia didesnių kaštų. Taip pat gali lemti kai kurių tiekėjų pasitraukimą iš rinkos. Jei reglamentuojamos maksimalios kainos yra mažesnės nei rinkos kainos, pirkėjas neranda jam reikalingų prekių (atsiranda deficitas), nes neapsimoka jų gaminti ar pardavinėti.

11.1.6. Pažymėtina, kad kainų reglamentavimas dažnai nėra pati veiksmingiausia priemonė ir turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais ir tuose sektoriuose, kuriuose kitos priemonės nėra tinkamos norimiems tikslams pasiekti. Tačiau kitais atvejais kainų reguliavimas gali itin neigiamai paveikti konkurenciją. Fiksuotų kainų nustatymas palengvina konkuruojantiems ūkio subjektams galimybę derinti tarpusavio kainodaros strategiją ir sudaryti konkurenciją ribojančius susitarimus. Tokiu būdu nustatytas kainų lygis ūkio subjektams galėtų veikti kaip orientyras, kokio kainų lygio reikia laikytis rinkoje. Toks reglamentavimas iš esmės galėtų būti prilyginamas kartelio veikimui: laikomasi maksimalių kainų kaip orientyro, nors, nesant nustatytų maksimalių kainų, rinkoje kainos galėtų būti ir mažesnės, nes ūkio subjektai konkuruotų kainomis.

11.2. Reikalavimų prekių savybėms nustatymas

11.2.1. Sprendimų rengėjai tam tikrus kokybės reikalavimus gali nustatyti, pavyzdžiui, socialiniais, aplinkosaugos tikslais, siekdami apsaugoti vartotojus nuo nesaugių, nekokybiškų prekių pateikimo į rinką. Informacija apie prekių kokybę ir saugumą leidžia vartotojams priimti racionalius sprendimus, pavyzdžiui, reikalavimai nurodyti tam tikro pobūdžio informaciją etiketėse gali suteikti vartotojams daugiau žinių apie konkuruojančias prekes. Reglamentuojama atsižvelgiant į tai, kad vartotojai negali patys patikrinti bei kontroliuoti prekių kokybės, dėl ko, esant nekokybiškai prekei, gali patirti žalą. Pavyzdžiui, prekės turi atitikti higienos normas, kurias įsakymu tvirtina Sveikatos apsaugos ministras; prekių gamintojai taip pat turi laikytis Lietuvos standartizacijos departamento prie Aplinkos apsaugos ministerijos patvirtintų Lietuvos standartų.

11.2.2. Vis dėlto, nepagrįstai aukšti kokybės reikalavimai gali neatitikti keliamų tikslų ir vartotojams turėti neigiamą poveikį, kadangi tokių reikalavimų neatitinkančios prekės būtų pašalinamos iš rinkos, nors kai kuriems vartotojams jos gali būti reikalingos ir jie sutiktų jas įsigyti net ir prastesnės kokybės. Be to, nepagrįstai aukšti kokybės reikalavimai taip pat gali padidinti įėjimo į rinką kaštus, kas apsunkintų naujų konkurentų atsiradimą ir, atitinkamai, mažintų paskatas veiksmingiau konkuruoti.

11.2.3. Reikalavimai prekių kokybei turėtų būti proporcingi, tai yra, neturėtų būti aukštesni negu būtina užtikrinti vartotojų saugą, o taip pat neturėtų diskriminuoti ar privilegijuoti atskirų ūkio subjektų ar jų grupių. Pavyzdžiui, Konkurencijos taryba nagrinėjo alkoholio importuotojams taikytą reikalavimą kiekvienai importuotai siuntai atlikti laboratorinius tyrimus. Konkurencijos taryba nustatė, kad Lietuvos alaus gamintojams, parduodantiems alų vidaus rinkoje, minėtas reikalavimas nebuvo taikomas, todėl toks reglamentavimas sukūrė skirtingas konkurencijos sąlygas tarp alaus importuotojų ir Lietuvos alaus gamintojų.¹⁹

11.2.4. Techninių standartų nustatymas taip pat turi įtakos naujovių diegimui bei konkurencijai, kadangi ūkio subjektai dėl vartotojų konkuruoja tarpusavyje pateikdami naujas ar naujomis savybėmis pasižyminčias prekes. Tačiau nepagrįstai aukšti techniniai standartai gali apriboti prekių gamybą ar naujovių diegimą. Sumažėjus konkurentų skaičiui, rinkoje likę ūkio subjektai gali įgyti didesnę rinkos galią ir dėl to padidinti savo prekių kainas. Pavyzdžiui, aplinkos apsaugą reglamentuojantys teisės aktai nustato leistinas toksinių medžiagų ribas. Tokiu reglamentavimu siekiama saugoti vartotojų sveikatą ir aplinką, tačiau yra grėsmė, kad šios ribos gali būti nustatytos tokio lygmens, kad suteiktų pranašumą keliems ūkio subjektams, kurie turi tam tikras technologijas ir atitinka standartus.

¹⁹ 2002 m. vasario 28 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 22. Žin., 2002, Nr. 25-75.
http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=779

11.2.5. Siekiant užtikrinti prekių kokybę, pirmenybę reikėtų teikti nuo ūkio subjektų veiklos rezultato priklausantiems standartams: pastarieji leidžia tiekėjams pritaikyti savo prekes, kad šios atitiktų standartų reikalavimus, o vartotojams išlieka galimybė rinktis. Pavyzdžiui, geriau kontroliuoti išmetamųjų dujų ribines vertes nei automobilių variklių galią, nes tada gamintojai yra skatinami kurti taršą mažinančias technologijas.

11.3. Reikšmingas dalies rinkoje veikiančių ūkio subjektų veiklos kaštų padidinimas

11.3.1. Ūkio subjektų mokami mokesčiai sudaro dalį jų veiklos kaštų. Jei toje pačioje rinkoje dalyvaujantiems ūkio subjektams būtų taikomi skirtingų dydžių mokesčiai, tai reikštų, kad ir jų patiriami veiklos kaštai skirtųsi. Atitinkamai tikėtina, jog subjektas, patiriantis daugiau išlaidų, turės mažiau galimybių investuoti į savo tiekiamų prekių kokybę, gamybos technologijas ir pan. Pavyzdžiui, 2008 m. Konkurencijos taryba nustatė, jog Palangos miesto savivaldybės tarybos sprendimo nuostata, kuria patvirtinti skirtingi nuomos mokesčio už valstybinę žemę juridiniams asmenims tarifai priklausomai nuo juridinio asmens buveinės vietos (Palangos miesto savivaldybės teritorijoje arba ne Palangos miesto savivaldybės teritorijoje), prieštarauja Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams.²⁰

11.3.2. Panašūs skirtumai gali atsirasti, kai tam tikriems ūkio subjektams mokesčiai nustatomi, o dalis – nuo jų atleidžiami. Pavyzdžiui, Konkurencijos taryba yra konstatavusi, jog Neringos savivaldybė, nustatydamą atleidimo nuo vietinės rinkliavos taisyklės, suteikė pranašumą Neringos savivaldybėje registruotiems ūkio subjektams ir tolimojo susisiekimui maršrutais keleivius į Kuršių neriją vežantiems ūkio subjektams. Minėtų ūkio subjektų paslaugų kaštai dėl jiems netaikomos vietinės rinkliavos buvo žemesni, nei vietiniais (priemiestiniais) maršrutais keleivių vežimo paslaugas teikiančių ūkio subjektų.²¹

11.3.3. Be to, kaip buvo minėta Gairių 9.3.2. punkte, ūkio subjektas gali vykdyti ūkinę veiklą, tik kai gauna tokią teisę pagrindžiantį dokumentą. Tokiais atvejais ūkio subjektas turi pateikti atitinkamus įrodymus, kuriuos gautų, jei, pavyzdžiui, atliktų ekspertizę, tyrimus ar bandymus. Jei rinkoje esantys ūkio subjektai moka skirtingo dydžio įmokas už tokių ekspertizių, tyrimų, bandymų atlikimą remiantis, pavyzdžiui, nacionalinės priklausomybės kriterijumi, jie patiria skirtingo dydžio kaštus už analogiškus tyrimus, ekspertizes ar bandymus. Šiuo atveju dėl tokio reglamentavimo rinkos dalyvių ekonominė padėtis skiriasi, dėl ko gali susiklostyti skirtingos konkurencijos sąlygos. Pavyzdžiui, 2002 m. Konkurencijos taryba yra nustačiusi,²² kad Sveikatos apsaugos ministro įsakymo nuostatos, įtvirtinusios skirtingas vaistų ekspertizės ir registracijos kainas Lietuvos ir užsienio farmacijos įmonėms, suteikė privilegiją Lietuvos farmacijos įmonėms, nes dėl to jos mokėjo mažesnę vaistų ekspertizės ir registracijos kainą. Tai savo ruožtu diskriminavo užsienio farmacijos įmones, kurios už vaistų ekspertizę ir registraciją turėjo mokėti gerokai didesnę kainą.

11.4. Prekių pardavimo būdų ir vietos pasirinkimo ribojimas

11.4.1. Kiekvienas tiekėjas renkasi, kaip jis patieks prekę vartotojui. Pardavimo būdą dažniausiai lemia parduodamos prekės ir jų ypatybės.

11.4.2. Siekiant apsaugoti vartotojus, prekių pardavimui teisiniu reglamentavimu gali būti nustatyti tam tikri apribojimai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas numato, kad vaistines prekes leidžiama įsigyti, laikyti ir parduoti (išduoti) tik vaistinėse. Kita vertus, tokio

²⁰ 2008 m. rugpjūčio 28 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-19. Žin., 2008, Nr.70(1)-945.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=634

²¹ 2007 m. gruodžio 13 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-27. Žin., 2008, Nr. 1-1.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=669

²² 2002 m. lapkričio 28 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 133. Žn., 2002, nr. 93-490

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=783

pobūdžio reglamentavimu tam tikrais atvejais gali būti nepagrįstai sumažinamos vartotojų galimybės pasirinkti pardavimo vietas ar būdus ir kartu mažinama konkurencija.

11.4.3. Geografiniai ribojimai, susiję su prekių, kapitalo ir darbo jėgos judėjimu, nustatomi kaip regioninės ar nacionalinės politikos priemonė. Apribojimais siekiama išlaikyti arba padidinti vietinės, regioninės ar nacionalinės ekonomikos gyvybingumą arba apsaugoti ekonominę nepriklausomybę. Tačiau, pavyzdžiui, 2005 m. atlikusi tyrimą Konkurencijos taryba konstatavo²³, kad Alytaus rajono savivaldybės tarybos patvirtintų taisyklių nuostata, numatanti, kad iš autoparduotuvių prekiauti maisto ir ne maisto prekėmis leidžiama tik tuose kaimuose, kuriuose nėra stacionarių parduotuvių, teikia privilegijas stacionarioms kaimuose esančioms parduotuvėms. Tai tyrimo metu patvirtino ir Alytaus rajono savivaldybė, pažymėdama, kad minėta norma buvo priimta siekiant apsaugoti stacionarių parduotuvių veiklą.

11.4.4. Apribojus prekių, kapitalo, darbo jėgos judėjimą, dirbtinai sumažinamas rinkos dydis, dėl ko sumažėja ir potencialių konkurentų skaičius (jiems gali būti sunku įsisteigti ir įsitvirtinti mažoje rinkoje). Atitinkamai, reglamentavimas, kuriuo sukuriama mažesnė ir labiau izoliuota rinka, varžo prekių inovacijas ir diferenciaciją, dėl ko atsiranda ir žala vartotojams, kadangi šie susiduria su mažesne prekių pasiūla.

11.4.5. Nustatant tokio pobūdžio apribojimus, turi būti atsižvelgiama į daugelį veiksnių:

1) ar tokie ribojimai nepažeidžia Europos Sąjungos saugomų prekių, kapitalo ir darbo jėgos judėjimo laisvių;

2) ar yra priežastinis ryšys tarp nustatomų apribojimų ir siekiamų specialių, aiškiai nustatytų tikslų;

3) ar apribojimai nėra didesni, negu būtina tikslams pasiekti;

4) ar atlikus analizę tikėtina, jog nustačius apribojimus bus pasiekti numatyti tikslai;

5) ar apribojimai nustatyti tik konkrečiam ir ribotam laikui ir tai yra aiškiai įtvirtinta.

11.4.6. Geografinės teritorijos, kurioje tiekėjas gali veikti, ribojimai, pavyzdžiui, suskirstant ją į tam tikrus segmentus, susiaurina geografinę rinką ir sudaro ūkio subjektams skirtingas galimybes veikti rinkoje. Taip pat daroma žala vartotojams, kadangi toks geografinės rinkos susiaurinimas apriboja jų galimybę pasirinkti tiekėją. Pavyzdžiui, 2008 m. Konkurencijos taryba konstatavo, kad Žemės ūkio ministro įsakymu apibrėžtos Baltijos jūros priekrantės žvejybos barų ribos, siekiant kontroliuoti, kad Baltijos jūros priekrantėje žvejojančios įmonės veiklą vykdytų tik joms priskirtose vietose, nepagrįstai apribojo mažų laivų galimybę žvejoti kitoje teritorijoje, nors tokio pobūdžio draudimui nebuvo jokių objektyvių priežasčių.²⁴

11.5. Ūkio subjektų galimybių reklamuoti savo prekes ribojimai

11.5.1. Reklama yra viena iš informacijos rūšių, turinti specifinį tikslą – skatinti įsigyti prekę. Žinodamas informaciją apie prekę ir įvertinęs įvairių subjektų siūlomas analogiškas prekes, vartotojas gali pasirinkti, kurio ūkio subjekto siūloma prekė jam yra tinkamiausia. Atitinkamai, reklamuodami savo prekes, ūkio subjektai yra skatinami varžytis su konkurentais dėl vartotojų dėmesio.

11.5.2. Kartais reglamentavimas gali drausti ar riboti tam tikrų prekių reklamą. Tuo paprastai siekiama socialinių tikslų. Pavyzdžiui, kaip nagrinėdamas alkoholio ir tabako gaminių reklamos Lietuvoje draudimą pastebėjo Konstitucinis Teismas,²⁵ tokiu draudimu siekiama humanišku tikslu: apsaugoti jaunimą nuo psichologinio spaudimo rūkyti ar vartoti alkoholinius gėrimus; sustabdyti rūkymo ir alkoholio plitimą tarp moterų; apginti vartotojus nuo dažniausiai vienpusės ir tendencingai ribotos informacijos; įtvirtinti požiūrį, kad rūkymas ir alkoholinių gėrimų

²³ 2005 m. sausio 6 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-1. Žin., 2005, Nr. 5-56.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=711

²⁴ 2008 m. liepos 10 d. Konkurencijos tarybos nutarimas Nr. 2S-17. Žin., 2008, Nr. 57-821.

http://www.konkuren.lt/index.php?show=nut_view&nut_id=551

²⁵ Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimo konstatuojamosios dalies 2.2 punktas.

<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1997/n710213a.htm>

vartojimas kenkia visuomenės sveikatai.²⁶ Vis dėlto, Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog ribojant reklamą tam, kad būtų apsaugota žmogaus sveikata, turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad būtų išlaikyta protinga pusiausvyra tarp Konstitucijoje valstybei nustatyto įpareigojimo rūpintis žmonių sveikata ir žmogaus konstitucinės teisės ieškoti informacijos, ją gauti bei skleisti. Informacija, taip pat ir reklaminio turinio, negali būti ribojama vien dėl to, kad ji žmonėms nėra naudinga ar reikalinga. Be to, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad reklamą riboti selektyviai, tai yra, riboti jos skleidimą ir (arba) gavimą vienais šaltiniais ir neriboti skleidimo ir (arba) gavimo kitais šaltiniais, galima tik tada, kai toks diferencijuotas ribojimas yra objektyviai pateisinamas.

11.5.3. Reklamos ribojimai gali neigiamai paveikti konkurenciją, sumažindami ūkio subjektų galimybes informuoti potencialius vartotojus apie savo veiklą rinkoje ir siūlomas prekes. Tokie apribojimai gali apsunkinti naujų ūkio subjektų, kurie siekia tapti žinomais, įėjimą į rinką. Be to, ribojimai taip pat neigiamai paveikia jau rinkoje esančius, efektyviai veikiančius ūkio subjektus, kadangi jiems užkertamas kelias reklamuoti privalumus, kuriuos jie gali pasiūlyti vartotojams palyginus su kitais ūkio subjektais. Atitinkamai, visa tai neigiamai paveikia ir vartotojus, kadangi jie negali palyginti skirtingų ūkio subjektų siūlomų prekių.

11.5.4. Pavyzdžiui, kadangi kaina vartotojui yra esminė informacija, kainų palyginimo apribojimai reklamoje sumažintų konkurencijos laipsnį rinkoje ir vartotojai negautų naudos, kurią jiems gali teikti tarpusavyje konkuruojantys ūkio subjektai. Tokio pobūdžio lyginamąją reklamą dažniausiai naudoja į rinką atėję nauji ūkio subjektai, kurie, kad įsitvirtintų rinkoje, stengiasi pabrėžti savo tiekiamų prekių privalumus palyginus su jau esančių rinkoje subjektų prekėmis.

11.5.5. Jeigu siekiama nustatyti reklamos ribojimus tam tikroms prekėms, turi būti aiškiai įvertinta tokių apribojimų nauda. Apribojimai reklamai beveik visada sumažina ūkio subjektų ekonominę naudą, o vartotojai gali patirti žalą, kadangi nebus pakankamai informuoti.

12. Ūkio subjektų paskatų veiksmingai konkuruoti ribojimai

12.1. Tam tikri reglamentavimo aspektai gali turėti įtakos ūkio subjektų elgesiui rinkoje bei tiesiogiai ar netiesiogiai juos paskatinti tarpusavyje nekonkuruoti. Pavyzdžiui, dėl esamo reglamentavimo gali būti sudaromos prielaidos ūkio subjektams susitarti dėl prekių bendros kainos arba kainų ribų, arba nuspręsti jų nemažinti. Taip pat ūkio subjektai gali būti skatinami nekonkuruoti dėl tam tikrų pirkėjų ar prekių. Tokie susitarimai gali riboti konkurenciją, todėl darytų neigiamą poveikį ekonomikai ar sukeltų žalą vartotojams. Be to, reglamentavimu gali būti sudaromos sąlygos ūkio subjektams lengviau pasiekti „nebylų suokalbi“, t.y. situaciją, kai dėl rinkos sąlygų (labai nedaug rinkos dalyvių, labai panašios prekės, didelis rinkos skaidrumas), konkurentams lengva stebėti vienas kito veiksmus bei vienam prie kito prisiderinti, nesudarant draudžiamo susitarimo.

12.2. Toliau šioje dalyje išsamiau paaiškinami šių sprendimų, kuriais gali būti ribojamos ūkio subjektų paskatos veiksmingai konkuruoti, pavyzdžiai:

- 1) reikalavimas ar skatinimas viešai skelbti informaciją apie prekes;
- 2) konkurencijos taisyklių netaikymas tam tikriems ūkio subjektams ar sektoriams;
- 3) vartotojų kaštų norint pasirinkti ar pakeisti tiekėją padidinimas;
- 4) intelektinės nuosavybės režimo nustatymas arba keitimas.

12.1. Reikalavimas ar skatinimas viešai skelbti informaciją apie prekes

12.1.1. Kai kuriose rinkose, ypač tose, kur siūlomos prekės yra labai diferencijuotos, pirkėjams gali būti sudėtinga palyginti ūkio subjektų prekių kainas. Reglamentavimas, reikalaujantis, kad ūkio subjektai viešai skelbtų visiems prieinamą informaciją apie siūlomų prekių kainas, gali padėti pirkėjams geriau įvertinti alternatyvius pasiūlymus ir taip paskatinti

²⁶ Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimo konstatuojamosios dalies 2.2 punktas.
<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1997/n710213a.htm>

konkurenciją. Pavyzdžiui, Lietuvos bankas viešai skelbia šalies bankų vietinių pervedimų litais, užsienio valiuta, gautų lėšų įskaitymo, sąskaitos tvarkymo, grynujų operacijų, valiutos keitimo ir kitų paslaugų įkainius.²⁷ Vis dėlto, konkurenciją skatinantis tokio reglamentavimo poveikis turėtų būti palyginamas su galimu konkurencijos sumažėjimu.

12.1.2. Pavyzdžiui, neigiamas poveikis konkurencijai gali pasireikšti dėl to, kad tokiu reglamentavimu ūkio subjektams gali būti sudarytos prielaidos pradėti naudoti viešai skelbiamą informaciją apie kainas, patiriamus kaštus, pardavimus ar gamybos apimtis, kad koordinuotų savo elgesį rinkoje arba leistų stebėti konkurentų veiksmus bei prie jų prisiderinti, dėl ko kainos galėtų padidėti. Toks ūkio subjektų elgesys yra labiausiai tikėtinas tada, kai rinkoje veikia nedaug ūkio subjektų, prekės yra homogeniškos, o įėjimo į rinką kliūtys – didelės.

12.1.3. Be to, tam tikro pobūdžio informacija taip pat gali mažinti konkurenciją. Pavyzdžiui, informacijos apie rinkos dalis arba pajėgumų panaudojimo publikavimas gali padėti ūkio subjektams suprasti, su koku konkurenciniu spaudimu susiduria jų konkurentai. Todėl, jeigu reglamentavimo tikslas yra informuoti vartotojus ir padėti jiems apsispręsti dėl rinkoje siūlomų prekių, siūlytina skelbti bendro pobūdžio, nuasmenintą statistinę, o ne specifinę, aktualią informaciją.

12.2. Konkurencijos taisyklių netaikymas tam tikriems ūkio subjektams ar sektoriams

12.2.1. Kai kuriose valstybėse tam tikriems ūkio subjektams ar ekonominiams sektoriams konkurencijos taisyklės nėra taikomos arba jų taikymas yra ribotas. Atleidžiant ūkio subjektus ar pramonės šakas nuo pareigos laikytis konkurencijos taisyklių gali būti siekiama, pavyzdžiui, užtikrinti, kad tam tikro „viešojo intereso“ užtikrinimas būtų svarbesnis už konkurencijos taisykles.

12.2.2. Paprastai tokio pobūdžio sprendimus priima įstatymų leidėjas, tačiau sprendimo rengėjas gali siūlyti įstatymų leidėjui priimti tokius įstatymus ar savo sprendimais užtikrinti jų įgyvendinimą. Pavyzdžiui, 2007 m. Seimas priėmė Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymą²⁸, kuriuo pritarė nacionalinio investuotojo steigimui. Nacionalinio investuotojo steigimą kartu su privačia bendrove įgyvendino Vyriausybė, tačiau Konkurencijos įstatymo prasme tai buvo koncentracija, kuria remiantis koncentracijoje dalyvaujantys ūkio subjektai ar kontroliuojantys asmenys neturi teisės įgyvendinti koncentracijos tol, kol bus priimtas atitinkamas Konkurencijos tarybos nutarimas. Vis dėlto, šiuo konkrečiu atveju įstatymo leidėjas minėtame įstatyme *a priori* nusprendė, jog kuriant nacionalinį investuotoją koncentracija yra leistina ir Konkurencijos tarybos leidimas koncentracijai nėra reikalingas.

12.2.3. Taigi, vienais atvejais yra taikomos specialios konkurencijos taisyklės, tačiau kitais atvejais – nėra jokių apribojimų konkurenciją galinčiam riboti elgesiui, tai yra, nėra taikomos konkurencijos taisyklės. Vis dėlto, toks reglamentavimas gali iškreipti rinkos sąlygas, kadangi susidaro situacija, kai skirtingiems sektoriams (arba netgi to paties sektoriaus atskiriems ūkio subjektams) taikomos nevienodos sąlygos veikti rinkoje. Tose rinkose, kuriose galioja leidimas nukrypti nuo bendrų konkurencijos taisyklių, egzistuoja didelė rizika susidaryti karteliams bei atsirasti konkurenciją ribojantiems susijungimams. Atsižvelgiant į tai, atleidimas nuo konkurencijos taisyklių neturėtų būti taikomas apskritai arba galėtų būti taikomas ribota apimtimi ir tik išimtiniais atvejais.

12.3. Vartotojų kaštų norint pasirinkti ar pakeisti tiekėją padidinimas

12.3.1. Vartotojai, susidūrę su aukštesnėmis kainomis, prastesnėmis ar žemesnės kokybės prekėmis, gali norėti pakeisti tiekėją. Galimybė vartotojams pakeisti vieną tiekėją kitu sukuria ūkio subjektams konkurencinį spaudimą, dėl to pastarieji gali sumažinti kainas ir pasiūlyti geresnės kokybės prekes. Reguliavimas, kuris suvaržo vartotojų galimybę pakeisti vieną tiekėją kitu, tiekėjams gali sumažinti paskatas konkuruoti tarpusavyje.

²⁷ <http://www.lb.lt/ikainiai/Local2.aspx>

²⁸ Žin., 2007, Nr. 76-30.

12.3.2. Pavyzdžiui, reglamentavimu įtvirtinus minimalų sutarties laikotarpį arba minimalų pranešimo apie sutarties nutraukimą pateikimo laikotarpį, gali pasunkėti vartotojų galimybė atsisakyti savo tiekėjo. Atitinkamai, tiekėjas, kuris žino, jog tam tikrą laikotarpį vartotojas negalės atsisakyti jo prekių, turės mažesnes paskatas konkuruoti dėl vartotojų.

12.4. Intelektinės nuosavybės režimo nustatymas arba keitimas

12.4.1. Intelektinės nuosavybės teisės ir konkurencija yra būtinos, siekiant skatinti inovacijas ir užtikrinti jų konkurencingą naudojimą.

12.4.2. Intelektinės nuosavybės režimo pakeitimas turi reikšmę ateities inovacijoms ir konkurencijai. Konkurencijai gali turėti įtakos intelektinės nuosavybės reguliavimo pokyčiai, susiję su išimtinių teisių trukme, teisių apimtimi ir taikymo sritimi, apmokestinimo sistema, teise apskusti (ginčyti) veiksmus.

12.4.3. Intelektinės nuosavybės teisių stiprinimas gali mažinti paskatas kurti naujoves ir turėti neigiamą poveikį konkurencijai, nes toks stiprinimas galėtų būti naudingas rinkoje esantiems ūkio subjektams ir sudarytų kliūtis potencialiems konkurentams pasiūlyti patobulintas, pigesnes ir kokybiškesnes prekes. Pavyzdžiui, patentinių (originalių) vaistų įmonės įvairiomis priemonėmis gali siekti pratęsti savo vaistų komercinio gyvavimo išskirtinumo laikotarpį, dėl ko gali vėluoti pateikti rinkai pigesnius generinius (neoriginalius) vaistus²⁹.

IV SKYRIUS. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

12. Parama, subsidijos ir valstybės pagalba, kurią teikia viešasis sektorius ūkio subjektams, gali iškraipyti konkurenciją rinkoje ir privileijuoti ar diskriminuoti tam tikras įmones. Atsižvelgiant į tai, kad dažnai Lietuvoje teikiamos subsidijos ir parama yra laikomos valstybės pagalba, jos turi atitikti Europos Sąjungos ir Lietuvos valstybės pagalbos taisykles. Šios taisyklės numato valstybėms narėms teisinius įpareigojimus, kurie gali skirtis nuo šiose Gairėse pateikiamų paaiškinimų ir siūlymų.

13. Ūkio subjektai, kurių interesai galėjo būti pažeisti dėl neteisėtų viešojo administravimo subjektų sprendimų, įstatymų nustatyta tvarka turi teisę kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo.

14. Šios Gairės parengtos atsižvelgiant į užsienio konkurencijos institucijų, ypač Jungtinės Karalystės Sąžiningos prekybos tarnybos (*Office of Fair Trading, OFT*)³⁰ bei Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*)³¹ patirtį dėl konkurencijos ribojimo valstybiniame reguliavime mažinimo.

15. Jeigu viešojo administravimo subjektams kyla klausimų dėl sprendimų galimo poveikio konkurencijai, rekomenduojame pasikonsultuoti su Konkurencijos tarybos Viešojo administravimo subjektų veiklos skyriaus specialistais, kurių kontaktus galima rasti Konkurencijos tarybos interneto puslapyje www.konkuren.lt

²⁹ Europos Komisijos atliktas farmacijos sektoriaus tyrimas parodė generinių (neoriginalių) vaistų patekimo į rinką svarbą. Anot Komisijos, generinių vaistų įmonės generinius vaistus pateikė rinkai vidutiniškai 25 proc. mažesne kaina lyginant su patentinių vaistų kaina prieš pasibaigiant jų išimtinių teisių galiojimui. Praėjus dvejiems metams nuo pateikimo rinkai, generiniai vaistai buvo vidutiniškai 40 proc. pigesni už patentinius vaistus lyginant su ankstesne jų kaina. Be to, generiniams vaistams patekus į rinką, sumažėjo patentinių vaistų kainos. Pirmųjų metų pabaigoje generinių vaistų įmonės užėmė apie 30 proc. rinkos (pagal parduotų vaistų kiekį), o po dvejų metų – 45 proc. Kitaip tariant, bet koks vilkinimas turi didelį poveikį sąnaudoms ir įplaukoms. (Žiūrėti: „Farmacijos sektoriaus tyrimo ataskaitos santrauka“ http://ec.europa.eu/competition/sectors/pharmaceuticals/inquiry/communication_lt.pdf)

³⁰ *Completing competition assessments in Impact Assessments. Guideline for policy makers.* http://www.of.gov.uk/shared_of/reports/comp_policy/oft876.pdf

³¹ *Competition Assessment Principles. Helping governments to reduce barriers to competition.* <http://www.oecd.org/dataoecd/52/6/46193173.pdf>